

Sjónarmið

Hevur lokalpolitikkurinn alla skyldina?

Vit eiga at seta okkum spurningin, um hesin so nógv umrøddi lokalpolitikkur er sjúkan, ið skal basast og lekjast, ella um hann er eitt sýmptom. Er hann eitt sýmptom, nyttar ikki stórt at brúka orku upp á taka sýmptomið burtur. Sjúkan mann verður har kortini. Føroyingar yvirhøvur munu væl vita, at lokalpolitikkurinn í nógv størri muni er eitt sjúkueyðkenni enn ein sjúka

Seinast í áttati og fyrst í nítíðarum tyktust øll at verða samd um, at størsti syndabúkkurinn í føroysku kreppuni var valskipanin. Hon hevði við sær, at lögtingsmenn og -konur ikki dugdu at tala saman um landsins mál, men kravdu sínum valdønum serligar fyrimunir, (sum sæð í einum breiðari høpi vóru landskaðiligar.)

Sum rimuligt er, spurdist einki burtur úr hugsanum um at broyta valskipanina. Valla so nógv tí, at tey lokalt valdu settu seg í móti eini broyting, men heldur tí at aðrir syndabúkkar vórðu funnir uttan fyri okkara egnu. Átlanin við einari broyting av kommunalu skipanini varð samtíðis nýtt at teppa tey, sum hildu broyting av vallógini vera bráðneyðuga.

At broytt kommunuskipan fer at broyta lokalpolitikkinn, er tó burturvið at halda, eins lítið og at ein skipan við øllum Føroyum sum eitt valdømi fer at gera tað. Tað mundi seinasta fólkatingsval greitt vísa.

Hin vegin eiga vit at seta okkum spurningin, um hesin so nógv umrøddi lokalpolitikkur er sjúkan, ið skal basast og lekjast, ella um hann er eitt sýmptom. Er hann eitt sýmptom, nyttar ikki stórt at brúka orku upp á taka sýmptomið burtur. Sjúkan mann verður har kortini. Føroyingar yvirhøvur munu væl vita, at lokalpolitikkurinn í nógv størri muni er eitt sjúkueyðkenni enn ein sjúka.¹

Herviliga illyknjað sjúka spillir fólkaraðið

Kjak um demokratisku stýrisskipanina hevur ikki verið gerandisligt hjá okkum, eins lítið og tað hevur verið tað seinna árin í øðrum londum. Í mongum hevur Amerika og USA gingið undan í hesum kjaki, og royndirnar her at tryggja einstaklinginum frælsi gjøgnum demokratiska skipan hava verið fyrmynd í flestu vesturevropískum londum og nú eisini víða har aðrastaðir. Har eins og her kemt trupulleikin av sýmptominum, "lokalpolitikkur" mótvægis landspolitikkur.

Trupulleikin var longu frammi, tá mæti Thomas Jefferson í 1787 úr París stríðsstíð móti James Madison heima í Amerika um amerikonsku stýrisskipanina (United States Constitution), sum varð víðitakin sama ár. Stríðið stóð um, hvørt samfelagsfriður og reglugav varð best tryggjað við at leggja við til stjórnina ella við at veita kann-

leika til fólkdið. Jefferson trúði uppá seinnu loysnina, at samfeliggið gjørdist ikki sterkt og trygt í sínum framburði, uttan so at fólkdið kendi ábyrgd fyri tí og kendi eigið gagn av, at tað valdaði samfelagsfriður og reglugav. Hetta fór eftir hansara hugsan eisini best at tryggja frælsi tess einstaka og landsins.

Jefferson tapti. Afturómóti vann hugsanin hjá James Madison um, at orsakarnar til klandur og ósemjur liggja haldar og eru inngróvnar í okkara náttúru; vit siggja tær stínga seg fram allar staðir í ymskum verkum og tiltøkum alt eftir ymskum umstøðum í samfelagnum. Niðurstøðan mátti tí vera, at vit kundu ikki taka burtur orsakarnar til ósemju og klandur, og einasta loysnin var tí hjá okkum at royna at hava tamarhald á avleiðingunum.

Madison og hansara samhugaðu lögdu tí størri dent á, at stýrisskipanin skifti valdið millum javnstærkar partar, löggevvald, útinnandi vald og dømandi vald, ið kundi halda hvørjum øðrum í skák mál, um teir vildu taka sær ov nógv vald. Í hesum hildu teir seg til franska høgspækingin Montesquieu um, at eitt satt fólkaveldi bert kann virka á einum lítillum øki. Í størri økjum verður felags gagnið skumpað til viks av túsundtals privatum hugsanum. Felags gagnið verður sett til viks av undantøkum; tað verður bert framt at tilvið. Í smáu samfeløgum eru felags áhugamálini eyðsýndari, betur skilt og møgulig at fremja. Í størri samfelagnum ræður um at halda borgararnar frá hvørjum øðrum; í smærri demokratisksam felagsmál ræður um at fáa borgarunum kunnleika.

Madison og hansara samhugaðu mundu ikki væntað, at skipanin skuldi føra til tað úrslit, sum vit siggja í øllum londum, eisini í USA, at seráhugamálini skuldu fáa so stórt vald, at tey forða fyri semjnum um stórr felags samfelagsmál. Tiltøk og framstíg av einum og hvørjum slagi verða forðað av minnilutaáhugaðum, ið kenna seg hött onkursvegna, og sum altíð kunnu fáa so nógv í part við sær, at meiriluti ikki færst fyri ætlaðu tiltøkunum ella framstígningum. Á tingi endar tað við, at minnilutaáhugamál finna saman í samgongu og atkvøðugreiðslu og verða samtykt, meðan áhugamálini hjá fólkilinum sum heild ikki vinna frama.²

Úrslitið av hesari gongd

er, at borgarin tekur seg burturúr samfelagskjakinum. Vónbrotin av miskendum royndum at betra um samfeliggið, hann kennir seg part av, velur hann sama leiklut, sum hann heldur hini hava, at vera ímóti øllum, sum ikki hava verið í hansara parti, ella hann velur at halda seg heilt burtur í andstýgd fyri tí, hann sær fara fram.

Tann hóast allar veikleikar frægasta samfelagskipanin, fólkaraðið, hevur fingið ein svøll, sum illkynjaður veksur og máar burtur lívferð í skipanini. Vit øll, sum henda góða skipan kundi tryggjað frið, samfelagsligt reglugav og frælsi, gera einki fyri at basa sjúkuni.

Smámunalt egingagn og lótvinnur gerst lagði
Frammanfyri er lýst, hvussu gongdin hevur tikið seg upp eitt nú í USA. Hon er okkum helst ikki ókunnug heldur. Kann vera ikki so ógvusliga, men vit munu áðan, at eisini hjá okkum tyktist tað vera minnilutaáhugamálini, seráhugamálini, sum onkursvegna koma ígjøgnum í tinginum, og ikki tað, sum meginparturin av fólkilinum er samdur um.

Hvørja ferð eitt týðningarmikið mál tekur seg upp, endar víðgerðin í einum ógvusligum kjaki. Tað gerst ikki eitt orðskifti við tí endamáli at finna eina loysn, ið flest møgulig kunnu vera samd um. Eingin lurtar eftir, hvat annar sigur; her ræður um at rópa fyri at verða hoyrdur av sínum veljarum og fáa teir at fegnast um, hvussu væl tað bar til at niðra móttøðumannin.³ Í tinginum er hetta kanska spæl, men veljarin fatar tað ikki soleiðis, og í roynd og veru hevur spælið einans til endamáls at tryggja atkvøðuna; sektin tyktist liggja á, um ein samfelagsliga góð loysn á einum vandamáli verður funnin.

Eingin eigur at undrast á, um lógtingsmenn og -konur fáa samvitkskubur av hesum spælinum. Tey eru einki verri enn vit og eg, og tey duga eisini at siggja skeivu samfelagsgongdina av hesum. Men eins og tú og eg geva tey skipanini skylduna. Tað eru seráhugamálini, tey lokalu áhugamálini, sum verða lögð undir at forða fyri, at felagsmálið verða loyst.

Men kann tað hugsast, at lokalir trupulleikar gerast

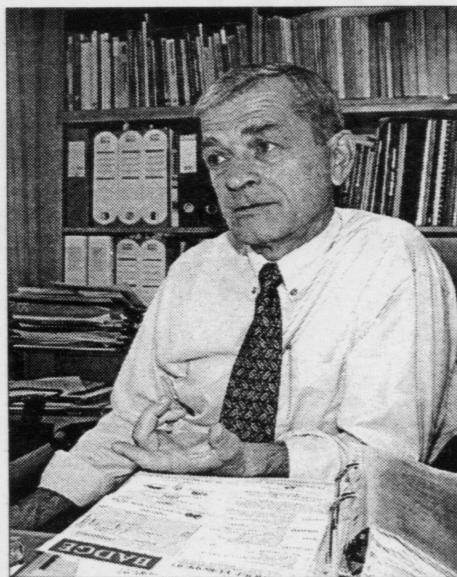
málum? Kann tað hugsast, at vit ikki vilja lurta eftir og skilja trupulleikarnar hjá øðrum, men bert rópa um egnar og loysa teir í rossahandlum við aðrar minnilutar? Kann tað hugsast, at vit í okkara lítla landi menna skipanir, sum halda borgarunum frá hvørjum øðrum, tó vit áttu at havt fortreytirnar fyri sanna fólkaraðið hjá Montesquieu? At okkara mentanar, samferðslu- og útbúgvingarskipanir partu skulu virka fyri sundurlyndi heldur enn sameining?

Leiklutirnir

Tá fiskivinnuspurningar verða viðgjørdir, verður ofta víst til kendu vísindagreinina hjá Garrett Hardin: *The Tragedy of the Commons*. Vit kunnu týða hetta sum *Sorgarleikurin um felagsgögnina*. Felags gagn ella landsagn er onnur felagsagn. Tá ongín er at virka fyri felagsgagn og verja tað, og í roynd og veru kanska tingið minst, nyttar lítið við broyttari valskipan.

Men, fyri at taka tráðin frá Jefferson og Madison uppáftur, hvør sigur, at tingið einsamalt skal taka sær av felagsgagninum? At vit hava brúk fyri felags stovnum sum tingi og landsstýri at taka sær av lóg og landaskili, munu vit vera samd um, men merkir hetta, at hvør tingmaður ella landsstýrismaður kann ella eigur at leggja eina og hvørja misnóg við einari og hvørja skipan fyri tingið og fáa loysn, sum valla tær minnilutunum og, í hvussu so er, skaðar heildini? Gerst lógarskipan okkara tá ikki bara ein hurlivast? Gerst víðgerðin fyri tingi og landsstýri tá ikki meira at líkna einari vanvirðing? Fer arbeidið hjá tingi og landsstýri tá ikki við rætti at kunna verða met sum ein hessini samanrenning at fremja egináhugamál og ikki felags gagn?

Vit munu øll eiga skylduna. Vit velja lógtingsmenn og -konur, ið bjóða sær til at loysa okkara smáu egináhugamál, ið vit ikki hilda at loysa í samvinnu við okkara felagar. Vit vanda okkum til okkara lógtingsvaldu við okkara eginmálum, hvar vit hitta tey, og royna at kroysta tey at loysa okkara smátrupulleikar uttan mun til heildina. Eru tey ikki frá byrjan umboðsmenn fyri minnilutaágináhugamál, so skulu vit skjótt fáa tey til at gerast tað. Annars eru vit ikki millum teirra, ið lurta eftir teimum, og, eru vit nógvir minnilutar, so

Kjartan Kristiansen skrivur

verða tey jú ikki afturvæld.

Aðra staðir er tað nú komið har úti, at fólkdið sjálvt finnur saman og av felags áhuga loysir egnar trupulleikar. Hetta kann í roynd og veru vera ein góð leið og fólkaraðisliga leiðin í smærri samfeløgum. Men hon má haldast óheppin, um hon bert fremur áhugamálini hjá nøkrum samfelagsbólkum, sum á henda hátt taka seg burtur úr felagskapinum. Men gongdin vendist ikki, so leingi politikkararnir fremst taka sær av seráhugamálinum, ið kunnu veita teimum smámunalt egingagn og politiskar lótvinnur.

Hjá okkum nýtist hetta ikki at verið seinasti útvegur. Vit áttu at havt umstøðurnar at bygt eitt satt fólkaraði, har tað almenna (landið) hevði ein týðandi yvirskipaðan týðning at tryggja landsgagn, meðan borgararnir í samvirkan loystu felagsgagn.

Kjartan Kristiansen

Í Eg kann til stuttleika nevna, at kommunubólkurin, sum sat undan hesum, varð avtíkin góða viku eftir, at hann hevði dittað sær at havt fund við bygdarfullveldið á Sandoyinni og rátt teimum til at loysa egnar trupulleikar við samstarvi og sam-anlegging heldur enn at krevja lógtingið at loysa trupulleikarnar á Sandoyinni. At bygdin og oyggjar fóru at taka seg saman á loysa egnar trupulleikar, sum tey kendu best, heldur enn at lógtingsmenn og -konur funnu loysnir á tingi, mundi hóvað so illa, at bólkurin var avtíkin.

2 Í Riti 2 um Vinnupolitikk – Leiklutirinn hjá tí almenna og tí privata verða Milton og Rose Friedman endurgivin fyri at *Meirilutin ræður – men hetta er ein serligur meiriluti*. Hann er ein samgonga av fleiri minnilutum við seráhugamálum. Lat okkum siga, at í

tinum valdømi eru 2 – 3 % av veljarunum minnilutar. Hvør minniluti hevur sín serliga áhuga í sínum serliga máli, sum neyvan hevur nakran týðning fyri aðrar veljarar. Hvør av hesum minnilutum velur teg, um tú vilt stuðla hansara máli, sama, hvat tú gert við onnur mál. Fært tú nógv nógv av hesum minnilutum í tí part, so færst tú 51 % í meiriluta. Tað eru slíkir rossahandlar, sum stýra samfelagnum. Ráðini hjá Milton og Rose Friedman eru at skerja tað almenna mest møguligt og við lóggevna at forða tí at taka avgerð á ávísnum málssøkjum.

3 Hvussu langt úti henda gongd er, sæst serliga í kjakinum nú um fullveldi. Utan mun til hvørja hugsan tann einstaki hevur um henda spurning, kann eingin fata skrivningina í oddagreinunum hjá Dimmalætting og summun tingmönnum Sambandsflokksins sum eina roynd at fremja samstarv í Føroyum. Orðingur sum: "Tá fullveldið gjørdi innrás í Føroyum, fylgdi ketuloppan við." "Í... hesum óhugnaligu fullveldistíðum..." "... at lata tey gomlu sviða fyri tað..." Hetta er ein líður í fullveldisarbeidnum." "Tey gomlu eru lögst í seingina." Kunnu bert hava eitt endamál, nevniliga at fáa føroyingar at standa so langt frá hvørjum øðrum sum til ber, við tí úrsliti, at einki verður samtykt. Í slíkum politiskum veðurlagi vendir ongín hin kjákan til. Javnaðarflokkurin tegir (og samtykkir?) um orðavalið, og spælið kann halda á fram.